

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

दे॒वा॒सु॒राः सं॒य॒न्ता आ॒सन् ते दे॒वा वि॒ज॒य॒मु॒प॒य॒न्तो॒-
ऽग्नौ वा॒मं वसु॒ सं न्य॑द॒धते॒दमु॑ नो भ॒विष्य॑ति॒ यदि॑
नो जे॒ष्यन्ती॑ति॒ तद॒ग्नि॑र्न्य॒काम॑यत् तेनापा॑क्रामत् तद्दे॒वा
वि॒जित्या॑व॒रुरु॑त्स॒माना॒ अन्वा॑यन् तद॑स्य॒ सह॑साऽदि॒त्सन्त॒
सोऽरो॑दी॒द्यदरो॑दीत् तद्बु॒द्रस्य॑ रु॒द्रत्वं यद॑श्वशी॒यत् तद् (१)

र॑ज॒तः॒ हिर॑ण्यम॒भवत् तस्मा॑द्र॒ज॒तः॒ हिर॑ण्यम॒दक्षि॑ण्य-
म॑श्रुजः॒ हि यो ब॒र्हिषि॑ ददा॑ति पु॒राऽस्य॑ सं॒वत्स॒राद्बृ॑हे
रु॑दन्ति॒ तस्मा॑द्ब॒र्हिषि॑ न दे॒यः॒ सोऽग्निर॑ब्रवीद्वा॒ग्यंसा॒न्यथ॑
व इ॒दमि॑ति॒ पुन॑रा॒धेयं॑ ते॒ के॒वल॑मित्य॒ब्रुव॑न्ब्रुव॒त् खलु॑ स
इ॒त्य॒ब्रवी॑द्यो म॒दे॒वत्य॑म॒ग्निमा॑दधा॒ता इति॑ तं पू॒षाऽऽध॑त्त॒
तेन॑ (२)

पू॒षाऽऽध॑र्त्तोत् तस्मा॑त् पौ॒ष्णाः प॒शवं॑ उच्यन्ते॒ तं त्वष्टा॑ऽऽध॑त्त॒
तेन॑ त्वष्टा॑ऽऽध॑र्त्तोत् तस्मा॑त् त्वा॒ष्टाः प॒शवं॑ उच्यन्ते॒ तं म॒नुरा॑-

ऽधत्त तेन मनुरार्धोत् तस्मान्मानव्यः प्रजा उच्यन्ते तं धाता-
 ऽऽधत्त तेन धाताऽऽर्धोऽथ्संवत्सरो वै धाता तस्मात्संवत्सरं
 प्रजाः पशवोऽनु प्र जायन्ते य एवं पुनराधेयस्यर्द्धिं वे- (३)

दध्नोत्येव योऽस्यैवं बन्धुतां वेद बन्धुमान् भवति भागधेयं
 वा अग्निराहित इच्छमानः प्रजां पशून् यजमानस्योप
 दोद्रावोद्वास्य पुनरा दधीत भागधेयेनैवैनं समर्धयत्यथो
 शान्तिरेवास्यैषा पुनर्वस्वोरा दधीतैतद्वै पुनराधेयस्य
 नक्षत्रं यत्पुनर्वसू स्वायामेवैनं देवतायामाधाय ब्रह्मवर्चसी
 भवति दर्भेरा दधात्ययातयामत्वाय दर्भेरा दधात्यद्ध्य
 एवैनमोषधीभ्योऽवरुध्याऽऽधत्ते पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति
 पञ्च वा ऋतवं ऋतुभ्य एवैनमवरुध्याऽऽधत्ते॥ (४)

अशीयत् तत् तेन वेदं दर्भैः पञ्चविंशतिश्च॥ [१]

परा वा एष यज्ञं पशून् वपति योऽग्निमुद्वासयते
 पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशवो
 यज्ञमेव पशूनव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते
 न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् पङ्क्तो
 याज्यानुवाक्या भवन्ति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पुरुषो देवानेव

वीरं निरवदायाग्निं पुनरा (५)

धत्ते शताक्षरा भवन्ति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय
आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति यद्वा अग्निराहितो नर्ध्यते
ज्यायो भागधेयं निकामयमानो यदाग्नेयः सर्वं भवति
सैवास्यर्धिः सं वा एतस्य गृहे वाक् सृज्यते योऽग्निमुद्वासयते
स वाचः सः सृष्टां यजमान ईश्वरोऽनु पराभवितोर्विभक्तयो
भवन्ति वाचो विधृत्यै यजमानस्यापराभावाय (६)

विभक्तिं करोति ब्रह्मैव तदकरुपाः शु यजति यथा वामं
वसुं विविदानो गूहति तादृगेव तदग्निं प्रति स्विष्टकृतं
निराह यथा वामं वसुं विविदानः प्रकाशं जिगमिषति
तादृगेव तद्विभक्तिमुक्त्वा प्रयाजेन वर्षद्गरोत्यायतनादेव
नैति यजमानो वै पुरोडाशः पशव एते आहुती यदभितः
पुरोडाशमेते आहुती (७)

जुहोति यजमानमेवोभयतः पशुभिः परि गृह्णाति
कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुर्न सम्भृत्याः सम्भारा न
यजुः कर्तव्यमित्यथो खलु सम्भृत्या एव सम्भाराः कर्तव्यं
यजुर्यज्ञस्य समृद्धौ पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणा पुनरुत्थ्यूतं

वासः पुनरुत्सृष्टोऽनुद्वान् पुनराधेयस्य समृद्धौ सप्त तै अग्ने
समिधः सप्त जिह्वा इत्यग्निहोत्रं जुहोति यत्रयत्रैवास्य न्यक्तं
तत (८)

एवैनमव रुन्धे वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्धासयते
तस्य वरुण एवर्णयादाग्निवारुणमेकादशकपालमनु निर्वपेद्यं
चैव हन्ति यश्चास्यर्णयात्तौ भागधेयेन प्रीणाति नाऽ-
ऽर्तिमाच्छति यजमानः॥ (९)

आऽपराभावाय पुरोडाशमेते आहुती ततः षट्त्रिंशच्च॥ [२]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणाऽन्तरिक्षं महित्वा। उपस्थे ते
देव्यदितेऽग्निमन्नादमन्नाद्यायाऽऽदधे॥ आऽयं गौः
पृश्निरक्रमीदसनन्मातरं पुनः। पितरं च प्रयन्त्सुवः॥
त्रिंशद्धाम वि राजति वाक्पतङ्गाय शिश्रिये। प्रत्यस्य वह
द्युभिः॥ अस्य प्राणादपानत्यन्तश्चरति रोचना। व्यख्यन्महिषः
सुवः॥ यत् त्वा (१०)

क्रुद्धः परोवपं मन्युना यदवर्त्या। सुकल्पमग्ने तत् तव
पुनस्त्वोद्दीपयामसि॥ यत् तै मन्युपरोक्षस्य पृथिवीमनु
दध्वसे। आदित्या विश्वे तद्देवा वसवश्च समाभरन्॥

मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु।
 बृहस्पतिस्तनुतामिमं नो विश्वे देवा इह मादयन्ताम्॥ सप्त
 ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्त (११)

ऋषयः सप्त धामं प्रियाणि। सप्त होत्राः सप्तधा त्वा
 यजन्ति सप्त योनीरा पृणस्वा घृतेन॥ पुनरूर्जा नि वर्तस्व
 पुनरग्र इषाऽऽयुषा। पुनर्नः पाहि विश्वतः॥ सह रय्या नि
 वर्तस्वाग्ने पिन्वस्व धारया। विश्वप्स्त्रिया विश्वतस्परि॥ लेकः
 सलेकः सुलेकस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु
 केतुः सकेतः सुकेतस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा वियन्तु
 विवस्वाः अदितिर्देवजूतिस्ते न आदित्या आज्यं जुषाणा
 वियन्तु॥ (१२)

त्वा जिह्वाः सप्त सुकेतस्ते नृस्रयोदश च॥ [३]

भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणेत्याहाऽऽशिषैवैनमा धत्ते सर्पा वै
 जीर्यन्तोऽमन्यन्तु स एतं कंसर्णीरः काद्रवेयो मन्त्रमपश्यत्
 ततो वै ते जीर्णास्तनूरपाघ्नत सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमा
 दधाति पुनर्नवमेवैनमजरं कृत्वाऽऽधत्तेऽथो पूतमेव
 पृथिवीमन्नाद्यं नोपानमथ्सैतं (१३)

मन्त्रमपश्यत् ततो वै तामन्त्राद्यमुपांनमद्यत्सर्पराज्ञियां
 ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधात्यन्त्राद्यस्यावरुद्धा अथो अस्यामेवैनं
 प्रतिष्ठितमा धत्ते यत्त्वा क्रुद्धः परोवपेत्याहापहुत एवास्मै
 तत् पुनस्त्वोदीपयामसीत्याह समिन्ध एवैनं यत्ते
 मन्युपरोत्स्येत्याह देवताभिरे- (१४)

वैनं सं भरति वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यो-
 ऽग्निमुद्वासयते बृहस्पतिवत्यर्चोप तिष्ठते ब्रह्म वै देवानां
 बृहस्पतिर्ब्रह्मणैव यज्ञं सं दधाति विच्छिन्नं यज्ञं समिमं
 दधात्वित्याह सन्तत्यै विश्वे देवा इह मादयन्तामित्याह
 सन्तत्यैव यज्ञं देवेभ्योऽनु दिशति सप्त ते अग्रे समिधः सप्त
 जिह्वा - (१५)

इत्याह सप्तसप्त वै सप्तधाऽग्रेः प्रियास्तनुवस्ता एवाव
 रुन्धे पुनरूर्जा सह रय्येत्यभितः पुरोडाशमाहुती जुहोति
 यजमानमेवोर्जा च रय्या चौभयतः परि गृह्णात्यादित्या वा
 अस्माल्लोकादमुं लोकमायन्तेऽमुष्मिल्लोके व्यतृष्यन्त इमं
 लोकं पुनरभ्यवेत्याग्निमाधायैतान् होमानजुहवुस्त और्ध्ववन्
 ते सुवर्गल्लोकमायन् यः पराचीनं पुनराधेयादग्निमादधीत

स ए॒तान् होमाँ॑ञ्जु॒ह्याद्यामे॒वाऽऽदि॒त्या ऋ॒द्धिमा॑र्ध्व॒वन्
तामे॒वध्नो॑ति॥ (१६)

ए॒तमे॒व जि॒ह्वा ए॒तान् पञ्च॑विंशतिश्च॥ [४]

उ॒प॒प्र॒यन्तो॑ अ॒ध्व॒रं म॒न्त्रं वो॑चेमा॒ग्नये॑। आ॒रे अ॒स्मे च॑
शृ॒ण्व॒ते॥ अ॒स्य प्र॒त्नाम॑नु द्यु॒तः शु॒क्रं दु॑दु॒हे अ॒ह॒यः। प॒यः
सह॑स्र॒सामृ॑षिम्॥ अ॒ग्नि॒र्मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुत् प॑तिः पृथि॒व्या
अ॒यम्। अ॒पाः रेता॑सि जि॒न्व॒ति॥ अ॒यमि॒ह प्र॑थ॒मो धा॑यि
धा॒तृभि॑र्होता॒ यजि॑ष्ठो अ॒ध्व॒रेष्वी॒ड्यः। यम॑प्र॒वानो॑ भृ॒गवो॑
वि॒रु॒रुच॑र्व॒नेषु॑ चि॒त्रं वि॒भुवं वि॒शेवि॑शे॥ उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी
आ॒हु॒व॒ध्या (१७)

उ॒भा रा॑ध॒सः स॒ह मा॑द॒य॒ध्यै। उ॒भा दा॑ता॒रा॒वि॒षाः
र॑यी॒णामु॒भा वा॑ज॒स्य सा॒तये॑ हु॒वे वा॑म्॥ अ॒यं ते
योनि॑र्ऋ॒त्वियो॒ यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न आ
रो॒हाथा॑ नो वर्ध॒या र॒यिम्॥ अ॒ग्न आयू॑षि पव॒स आ
सु॒वोर्ज॑मिषं च नः। आ॒रे बा॑ध॒स्व दु॒च्छु॒नाम्॥ अ॒ग्ने प॑व॒स्व
स्व॒पा अ॒स्मे वर्चः॑ सु॒वीर्य॑म्। दध॒त्पोष॑ र॒यिं (१८)

मयि॥ अग्ने॑ पाव॒क रो॒चिषा॑ म॒न्द्रया॑ देव जि॒ह्वया॑॥ आ
 दे॒वान् व॑क्षि॒ यक्षि॑ च॥ स नः॑ पाव॒क दी॒दिवोऽग्ने॑ दे॒वाः
 इ॒हाऽऽव॑ह। उप॑ य॒ज्ञः ह॒विश्च॑ नः॥ अ॒ग्निः शुचि॑व्रततमः
 शुचि॑र्विप्रः शुचिः॑ क॒विः। शुची॑ रोचत॒ आहु॑तः॥ उद॑ग्ने
 शुच॑य॒स्तव॑ शु॒क्रा भ्राज॑न्त ईरते। तव॒ ज्योती॑ऽप्य॒र्चयः॑॥
 आ॒युर्दा॑ अ॒ग्नेऽस्या॑यु॒र्मे (१९)

देहि॑ वर्चो॒दा अ॒ग्नेऽसि॑ वर्चो॒ मे देहि॑ तनू॒पा अ॒ग्नेऽसि॑
 त॒नुवं॑ मे पा॒ह्यग्ने॒ यन्मे॑ त॒नुवा॑ ऊ॒नं तन्म॒ आ पृ॑ण॒ चित्रा॑वसो
 स्व॒स्ति ते॑ पा॒रम॑शी॒येन्धा॑नास्त्वा श॒तः हिमा॑ द्युमन्तः
 समि॑धीमहि॒ वय॑स्वन्तो वय॒स्कृतं॑ यश॑स्वन्तो यश॒स्कृतः॑
 सु॒वीरा॑सो अदा॑भ्यम्। अग्ने॑ सप॒त्नद॑म्भ॒नं व॑र्षि॒ष्ठे अधि॑
 नाके॑॥ सं त्वम॑ग्ने सूर्य॑स्य॒ वर्च॑साऽग॒थाः समृ॑षीणाः॒ स्तुते॑न॒
 सं प्रि॒येण॒ धाम्ना॑। त्वम॑ग्ने सूर्य॑वर्चा॒ असि॑ सं मा॒मायु॑षा॒
 वर्च॑सा प्र॒जया॑ सृज॥ (२०)

आहु॒वध्यै॑ र॒यि मे॒ वर्च॑सा स॒प्तद॑श च॥ [५]

सं प॑श्यामि प्र॒जा अ॒हमि॑डं प्रज॒सो मा॒नुवीः॑। सर्वा॑ भवन्तु

नो गृहे॥ अम्भः स्थाम्भो वो भक्षीय महः स्थ महो वो
 भक्षीय सहः स्थ सहो वो भक्षीयोजः स्थोज वो भक्षीय रेवती
 रमध्वमस्मिल्लोकेऽस्मिन् गोष्ठेऽस्मिन् क्षयेऽस्मिन् योनाविहैव
 स्तेतो माऽपं गात बृहीर्मे भूयास्त (२१)

संहितासि विश्वरूपीरा मोर्जा विशाऽऽगौपत्येना-
 ऽऽरायस्पोषेण सहस्रपोषं वः पुष्यासं मयि वो रायः
 श्रयन्ताम्॥ उपं त्वाऽग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम्।
 नमो भरन्त एमसि। राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य
 दीदिविम्। वर्धमानः स्वे दमे॥ स नः पितेव सूनवेऽग्ने
 सूपायनो भव। सचस्वा नः स्वस्तये॥ अग्ने (२२)

त्वं नो अन्तमः। उत त्राता शिवो भव वरूथ्यः॥
 तं त्वां शोचिष्ठ दीदिवः। सुम्राय नूनमीमहे सखिभ्यः॥
 वसुरग्निर्वसुश्रवाः। अच्छां नक्षि द्युमत्तमो रयिं दाः॥ ऊर्जा वः
 पश्याम्यूर्जा मां पश्यत रायस्पोषेण वः पश्यामि रायस्पोषेण
 मा पश्यतेडाः स्थ मधुकृतः स्योना माऽऽविशतेरा मदः।
 सहस्रपोषं वः पुष्यासं (२३)

मयि वो रायः श्रयन्ताम्॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य

धीमहि। धियो॒ यो नः॑ प्रचोदया॑त्॥ सो॒मान॒ꣳ स्वर॑णं कृणु॒हि
 ब्र॑ह्मणस्पते। क॒क्षीव॑न्तं॒ य औ॑शिजम्॥ क॒दा च॒न स्त॒रीर॑सि
 नेन्द्र॑ सश्चसि दा॒शुषे॑। उ॒पोपे॑न्नु म॒घव॑न् भूय॒ इन्नु ते॒ दानं॑
 दे॒वस्य॑ पृच्यते॥ परि॑ त्वाऽग्ने॒ पुरं॑ व॒यं वि॒प्रꣳ सह॑स्य
 धीमहि। धृष॑द्व॒र्णं दि॒वेदि॑वे भे॒त्तारं॑ भङ्गु॒राव॑तः॥ अ॒ग्ने गृ॑हपते
 सु॒गृह॑प॒तिर॒हं त्वया॑ गृ॒हप॑तिना भूयासꣳ सु॒गृह॑प॒तिर्मया॒ त्वं
 गृ॒हप॑तिना भूयाः श॒तꣳ हि॒मा॒स्ता॒मा॒शिष॑मा शा॒से त॑न्त॒वे
 ज्योति॑ष्मतीं॒ तामा॑शिष॒मा शा॑सेऽमुष्मै॒ ज्योति॑ष्मतीम्॥ (२४)

भूयास्त स्वस्तयेऽग्ने पुष्यासं धृषद्वर्णमेकात्रिंशच्च॥ [६]

अय॑ज्ञो॒ वा ए॒ष यो॑ऽसा॒मोप॑प्रयन्तो॒ अध्व॑रमित्या॒ह
 स्तोम॑मे॒वास्मै॑ यु॒न॒त्त्यु॒पेत्या॑ह प्र॒जा वै प॒शव॑ उपे॒मं लो॒कं
 प्र॒जामे॒व प॒शूनि॒मं लो॒कमु॒पैत्य॑स्य प्र॒त्नम॑नुद्यु॒तमित्या॑ह
 सु॒वर्गो॑ वै लो॒कः प्र॒त्नः सु॒वर्गमे॒व लो॒कꣳ स॒मारो॑हत्यग्नि॒र्मूर्धा
 दि॒वः क॒कुदि॑त्या॒ह मूर्धा॑न- (२५)

मे॒वैनꣳ स॒मा॒नानां॑ करोत्यथो॒ दे॒वलो॒कादे॒व म॑नुष्यलो॒के
 प्र॒ति॒ति॒ष्ठत्य॑यमि॒ह प्र॑थ॒मो धा॑यि धा॒तृभि॑रित्या॒ह मु॒ख्यमे॒वैनं॑
 करोत्यु॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी आ॑हु॒वध्या॒ इत्या॒हौजो॒ बल॑मे॒वाव॑

रुन्धेऽयं ते योनिर्ऋत्विय इत्याह पशवो वै रयिः पशून्नेवाव
रुन्धे षड्भिरुपं तिष्ठते षड्वा- (२६)

ऋतव ऋतुष्वेव प्रति तिष्ठति षड्भिरुत्तराभिरुपं तिष्ठते
द्वादश सं पद्यन्ते द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव
प्रति तिष्ठति यथा वै पुरुषोऽश्वो गौर्जीर्यत्येवमग्निराहितो
जीर्यति संवत्सरस्य परस्तादाग्निपावमानीभिरुपं तिष्ठते
पुनर्नवमेवैनमजरं करोत्यथो पुनात्येवोपं तिष्ठते योगं
एवास्यैष उपं तिष्ठते (२७)

दम एवास्यैष उपं तिष्ठते याञ्जैवास्यैषोपं तिष्ठते यथा
पापीयाञ्छ्रेयंस आहृत्य नमस्यति तादृगेव तदायुर्दा
अग्नेऽस्यायुर्मे देहीत्याहाऽऽयुर्दा ह्येष वर्चोदा अग्नेऽसि
वर्चो मे देहीत्याह वर्चोदा ह्येष तनूपा अग्नेऽसि तनुवं मे
पाहीत्याह (२८)

तनूपा ह्येषोऽग्ने यन्मे तनुवा ऊनं तन्म आ पृणेत्याह यन्मे
प्रजायै पशूनामूनं तन्म आ पूरयेति वावैतदाह चित्रावसो
स्वस्ति ते पारमशीयेत्याह रात्रिर्वै चित्रावसुरव्युष्ट्यै वा
एतस्यै पुरा ब्राह्मणा अभैषुर्व्युष्टिमेवाव रुन्ध इन्धानास्त्वा

शत९ (२९)

हिमा॒ इत्या॑ह श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑य॒ आयु॑ष्येवेन्द्रि॒ये
प्रति॑ तिष्ठत्येषा॒ वै सू॒र्मी कर्ण॑कावत्येतया॒ ह स्म
वै दे॒वा असु॑राणा९ श॒तत॑र्ह॒ाऽ॒ स्तृ॑हन्ति॒ यदे॒तया॑
स॒मिध॑मा॒दधा॑ति॒ वज्र॑मे॒वैतच्छ॑त॒घ्नीं यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्याय॒
प्रह॑रति॒ स्तृ॒त्या अ॒च्छ॑म्ब॒द्धार॑ऽ॒ सं त्वम॑ग्रे॒ सूर्य॑स्य॒ वर्च॑सा
ग॒था इत्या॑हैतत्त्वमसीदम॒हं भू॒यास॑मिति॒ वावै॑तदा॒ह त्वम॑ग्रे॒
सूर्य॑वर्चा अ॒सीत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते॥ (३०)

मूर्धानं॒ वै तिष्ठ॑त आह श॒तम॑ह९ षोड॑श च॥—————[७]

सं प॑श्यामि प्र॒जा अ॒हमि॒त्याह॑ याव॑न्त ए॒व ग्रा॒म्याः
प॒शव॑स्ताने॒वाव॑ रु॒न्धेऽम्भः॑ स्था॒म्भो वो भक्षी॑येत्या॒हाम्भो॑
ह्ये॒ता महः॑ स्थ॒ महो॑ वो भक्षी॑येत्या॒ह महो॑ ह्ये॒ताः सहः॑
स्थ॒ सहो॑ वो भक्षी॑येत्या॒ह सहो॑ ह्ये॒ता ऊ॒र्ज॒स्थोर्ज॑ वो
भक्षी॑ये- (३१)

त्या॒होर्जो॑ ह्ये॒ता रेव॑ती॒ रम॑ध्वमि॒त्याह॑ प॒शवो॑ वै रे॒वतीः॑
प॒शूने॒वात्मन्॑ रमय॑त इ॒हैव॑ स्ते॒तो माऽप॑ गा॒तेत्या॑ह ध्रु॒वा
ए॒वैना॒ अन॑पगाः कुरु॑त इष्ट॒कचि॑द्वा अ॒न्योऽग्निः॑ प॑शुचि॒दन्यः॑

स॑हि॒तासि॑ विश्व॒रूपी॑रिति॑ व॒त्सम॒भि मृ॑श॒त्युपै॒वैनं॑ धत्ते
पशु॒चित॑मेनं कुरुते प्र (३२)

वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते॒ य आ॑ह॒वनी॑यमु॒पति॑ष्ठते
गा॒र्हप॑त्यमु॒पं ति॑ष्ठतेऽस्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्यथो
गा॒र्हप॑त्यायै॒व नि हु॑ते गाय॒त्रीभि॑रु॒पं ति॑ष्ठते तेजो॒ वै
गा॒य॒त्री तेज॑ ए॒वात्म॑न् ध॒त्तेऽथो॒ यदे॑तं तृचम॒न्वाह॑ सन्त॑त्यै
गा॒र्हप॑त्यं वा अ॒नु द्वि॑पादो॒ वीराः॑ प्रजा॑यन्ते॒ य ए॒वं वि॒द्वान्
द्वि॒पदा॑भिर्गा॒र्हप॑त्यमु॒पति॑ष्ठत - (३३)

आऽस्य॑ वी॒रो जा॑यत ऊ॒र्जा वः॑ प॒श्याम्यूर्जा॑ मां
प॒श्य॒तेत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॒ तथ्स॑वि॒तुर्वरे॑ण्य॒मित्या॑ह
प्रसू॑त्यै सो॒मान॑ꣳ स्वर॑ण॒मित्या॑ह सोम॑पी॒थमे॒वाव॑ रु॒न्धे
कृ॒णु॒हि ब्र॑ह्मणस्प॒त इत्या॑ह ब्रह्म॑वर्च॒समे॒वाव॑ रु॒न्धे क॒दा च॒न
स्त॒रीर॒सीत्या॑ह न स्त॒रीꣳ रात्रि॑ वसति (३४)

य ए॒वं वि॒द्वान॑ग्निमु॒पति॑ष्ठते॒ परि॑ त्वाऽग्ने॒ पुरं॑
व॒यमि॑त्या॒ह परि॒धिमे॒वैतं॑ परि॒ दधा॑त्यस्क॒न्दाया॑ग्ने
गृ॒हप॑त॒ इत्या॑ह यथा॒यजु॑रे॒वैतच्छ्रु॑तꣳ हि॒मा इत्या॑ह
श॒तं त्वा॑ हेम॒न्तानि॑न्धिषी॒येति॑ वा॒वैतदा॑ह पु॒त्रस्य॑ नामं

गृह्णात्यन्नादमेवैनं करोति तामाशिषमा शांसे तन्तवे
ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात्तेजस्व्यैवास्य
ब्रह्मवर्चसी पुत्रो जायते तामाशिषमा शांसेऽमुष्मै
ज्योतिष्मतीमिति ब्रूयाद्यस्य पुत्रो जातः स्यात् तेज
एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति॥ (३५)

ऊर्जं वो भक्षीयेति प्र गार्हपत्यमुपतिष्ठते वसति ज्योतिष्मतीमेकात्रिंशच्च॥—[८]

अग्निहोत्रं जुहोति यदेव किं च यजमानस्य स्वं
तस्यैव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने प्रजननं हि वा
अग्निरथौषधीरन्तंगता दहति तास्ततो भूयसीः प्रजायन्ते
यथ्सायं जुहोति रेत एव तथ्सिञ्चति प्रैव प्रातस्तनैन
जनयति तद्रेतः सिक्तं न त्वष्ट्राऽविकृतं प्रजायते यावच्छो
वै रेतसः सिक्तस्य (३६)

त्वष्टा रूपाणि विकरोति तावच्छो वै तत्प्रजायत एष वै
दैव्यस्त्वष्टा यो यजते बह्वीभिरुप तिष्ठते रेतस एव सिक्तस्य
बहुशो रूपाणि वि करोति स प्रैव जायते श्वःश्वो भूयान् भवति
य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठतेऽहर्देवानामासीद्रात्रिरसुराणां ते-
ऽसुरा यद्देवानां वित्तं वेद्यमासीत्तेन सह (३७)

रात्रिं प्राविशन् ते देवा हीना अमन्यन्त तैऽपश्यन्नाग्नेयी
 रात्रिराग्नेयाः पशवं इममेवाग्निं स्तवाम स नः स्तुतः
 पशून् पुनर्दास्यतीति तैऽग्निमस्तुवन्त्स एभ्यः स्तुतो रात्रिया
 अध्यहरभि पशून्निर्जत् ते देवाः पशून् वित्वा कामाः
 अकुर्वत् य एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते पशुमान् भवत्या- (३८)

दित्यो वा अस्माल्लोकादमुं लोकमैत्थसोऽमुं लोकं
 गत्वा पुनरिमं लोकमभ्यध्यायत्स इमं लोकमागत्य
 मृत्योरबिभेन्मृत्युसंयुत इव ह्ययं लोकः सोऽमन्यतेममेवाग्निं
 स्तवानि स मां स्तुतः सुवर्गं लोकं गमयिष्यतीति सो-
 ऽग्निमस्तौत्स एनं स्तुतः सुवर्गं लोकमगमयद्य - (३९)

एवं विद्वानग्निमुपतिष्ठते सुवर्गमेव लोकमेति
 सर्वमायुरेत्यभि वा एषोऽग्नी आ रोहति य एनावुपतिष्ठते
 यथा खलु वै श्रेयानभ्यारूढः कामयते तथा करोति नक्तमुप-
 तिष्ठते न प्रातः स हि नक्तं व्रतानि सृज्यन्तै सह श्रेयाश्च
 पापीयाश्चासाते ज्योतिर्वा अग्निस्तमो रात्रिर्यन्- (४०)

नक्तमुपतिष्ठते ज्योतिषैव तमस्तरत्युपस्थेयोऽग्नी(३)र्नोप-
 स्थेया(३) इत्याहुर्मनुष्यायेन्वै योऽहरहराहृत्याथैनं याचति

स इन्त्रै तमुपाच्छ्रित्यथ को देवानहरहर्याचिष्यतीति
तस्मान्नोपस्थेयोऽथो खल्वाहुराशिषे वै कं यजमानो यजत
इत्येषा खलु वा - (४१)

आहिताग्रेराशीर्यदग्निमुपतिष्ठते तस्मादुपस्थेयः प्रजापतिः
पशूनसृजत ते सृष्टा अहोरात्रे प्राविशन् ताञ्छन्दो-
भिरन्वविन्दद्यच्छन्दोभिरुपतिष्ठते स्वमेव तदन्विच्छति न
तत्र जाम्यस्तीत्याहुर्योऽहरहरुपतिष्ठत इति यो वा अग्निं
प्रत्यङ्मुपतिष्ठते प्रत्येनमोषति यः पराङ् विष्वङ् प्रजयां
पशुभिरेति कवातिर्यङ्मिवोप तिष्ठेत नैनं प्रत्योषति न विष्वङ्
प्रजयां पशुभिरेति॥ (४२)

सिक्तस्य सह भवति यो यत्खलु वै पशुभिस्त्रयोदश च॥—————[९]

मम नाम प्रथमं जातवेदः पिता माता च दधतुर्यदग्रे। तत्त्वं
बिभृहि पुनरा मदैतोस्तवाहं नाम बिभराण्यग्रे॥ मम नाम तव
च जातवेदो वाससी इव विवसानौ ये चरावः। आयुषे त्वं
जीवसे वयं यथायथं वि परि दधावहे पुनस्ते॥ नमोऽग्नये-
ऽप्रतिविद्धाय नमोऽनाधृष्टाय नमः सुम्राजे। अषाढो (४३)

अग्निर्बृहद्वया विश्वजिह्वसहन्त्यः श्रेष्ठो गन्धर्वः॥

त्वत्पितारो अग्ने देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः। सं
मामायुषा सं गौपत्येन सुहिते मा धाः॥ अयमग्निः
श्रेष्ठतमोऽयं भगवत्तमोऽयं सहस्रसातमः। अस्मा अस्तु
सुवीर्यम्॥ मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञं समिमं
दधातु। या इष्टा उषसो निमृचश्च ताः सं दधामि हविषा
घृतेन॥ पयस्वतीरोषधयः (४४)

पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां पयसो यत्पयस्तेन मामिन्द्र
सं सृज॥ अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छकेयं तन्मे
राध्यताम्॥ अग्निं होतारमिह तं हुवे देवान् यज्ञियानिह
यान् हवामहे॥ आ यन्तु देवाः सुमनस्यमाना वियन्तु देवा
हविषो मे अस्य॥ कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्तु यानि घर्मे
कपालान्युपचिन्वन्ति (४५)

वेधसः। पूष्णस्तान्यपि व्रत इन्द्रवायू विमुञ्चताम्॥
अभिन्नो घर्मो जीरदानुर्यत आत्तस्तदग्नं पुनः। इध्मो
वेदिः परिधयश्च सर्वे यज्ञस्याऽऽयुरनु सं चरन्ति॥
त्रयस्त्रिंशत्तन्तवो ये वितन्निरे य इमं यज्ञं स्वधया ददन्ते
तेषां छिन्नं प्रत्येतदधामि स्वाहा घर्मो देवा अप्येतु॥ (४६)

अषाढ ओषधय उपचिन्वन्ति पञ्चत्वारिंशच्च॥ [१०]

वैश्वानरो न ऊत्याऽऽप्र यातु परावतः। अग्निरुक्थेन
वाहसा॥ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम्।
अजस्रं घर्ममीमहे॥ वैश्वानरस्य दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः
स्वपस्यया कविः। उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी
भूरिरेतसा॥ पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा
ओषधीरा विवेश। वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा
स (४७)

रिषः पातु नक्तम्॥ जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः पशुं न
गोपा इर्यः परिज्मा। वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः॥ त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी
अपृणा जायमानः। त्वं देवाः अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर
जातवेदो महित्वा॥ अस्माकमग्ने मघवत्सु धारयानामि
क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। वयं जयेम शतिनं सहस्रिणं
वैश्वानर (४८)

वाजमग्ने तवोतिभिः॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम
राजा हिकं भुवनानामभिर्श्रीः। इतो जातो विश्वमिदं
वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण॥ अव ते हेडो वरुण

नमोभि॑रव॑ य॒ज्ञेभि॑रीमहे ह॒विर्भिः॑। क्षय॑न्न॒स्मभ्य॑मसुर प्रचेतो॒
राज॑न्नेना॑सि शिश्रथः कृतानि॑॥ उदु॑त्त॒मं व॑रुण॒ पाश॑म॒स्मद॒-
वा॑ध॒मं वि म॑ध्य॒मं श्र॑थाय। अथा॑ व॒यमा॑दित्य (४९)

व्र॒ते तवा॑ना॒गसो॑ अदि॒तये॑ स्याम॥ द॒धि॒क्राव्णो॑ अकारिषं
जि॒ष्णोरश्व॑स्य वा॒जिनः॑॥ सुर॒भि नो॒ मुखा॑ कर॒त् प्र ण॒
आयू॑षि तारिषत्॥ आ द॑धि॒क्राः शव॑सा॒ पञ्च॑ कृ॒ष्टीः सूर्य॑
इव॒ ज्योति॑षा॒ऽपस्त॑तान। स॒हस्र॑साः श॑त॒सा वा॒ज्यर्वा॑ पृणक्तु
मध्वा॒ समि॑मा वचा॑सि॥ अ॒ग्निर्मूर्धा॑ भुवः॑। मरु॑तो॒ यद्ध॑ वो
दि॒वः सु॑म्रायन्तो॒ हवा॑महे। आ तू न॒ (५०)

उप॑ गन्तन॥ या वः॑ शर्म॑ शशमा॒नाय॑ सन्ति॑ त्रिधातूनि
दा॒शुषे॑ यच्छ॒ताधि॑। अ॒स्मभ्य॑ तानि॑ मरुतो॒ वि य॑न्त
र॒यिं नो॑ धत्त वृषणः सु॒वीर॑म्॥ अदि॑तिर्न उरुष्य॒त्वदि॑तिः
शर्म॑ यच्छतु। अदि॑तिः पा॒त्वह॑सः॥ म॒हीमू॒ षु मा॒तर॑
सुव्र॑ताना॒मृत॑स्य॒ पत्नी॑मव॑से हुवेम। तुवि॑क्ष॒त्राम॒जर॑न्ती-
मुरु॒ची॑ सु॒शर्माण॑मदि॒तिः सु॒प्रणी॑तिम्॥ सु॒त्रामा॑णं पृथि॒वीं
द्याम॑ने॒हस॑ सु॒शर्माण॑मदि॒तिः सु॒प्रणी॑तिम्। दैवीं॑ नाव॑

स्वरि॒त्राम॑ना॒गस॒मस्र॑वन्ती॒मा रु॑हे॒मा स्व॒स्तये॑॥ इ॒मा५
 सु॒ नाव॑माऽरु॒हः५ श॒तारि॑त्रा५ श॒तस्फ्यो॑म्। अ॒च्छि॑द्रां
 पारयि॒ष्णुम् (५१)

दिवा॒ स संह॑स्त्रिणं॒ वैश्वान॑राऽऽदित्य॒ तू नो॑ऽने॒हसः॑ सु॒शर्मा॑ण॒मेका॒न्नवि॑श॒तिश्च॑॥—[११]

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>